

DONA I EXCURSIONISME:

una passejada per la literatura excursionista de muntanya

Francesc Roma i Casanovas

UAB, 1998

"Això de tallar-se els cabells com els homes, no pot tolerar-se per antiestètic i perquè amparades amb aquesta innovació es prenen atribucions que fins avui eren patrimoni de l'home. Avui la dona de cabell curt guia auto i put a benzina, fa d'alcalde, de corredor de mercaderia, etc, etc i fins n'he vist cama aci cama allà fumant a la eixida de sa casa com un carreter."

"I dóna pena amics meus, el veure que hi ha marits que's cuiden de mudar els bolquers del petit i pelar patates, mentre la dona fa espera a cal barber bo i llegint en "El Diluvio" la prosa viril i humana del benemèrit Samblancat."¹

¹ F. R.: "De Eva als nostres dies". *Minerva. Portaveu del C. E. Minerva*, 38. Setembre de 1925. Pàg. 111-112

En aquest treball pretenc explorar el terreny gairebé verge del paper de les dones excursionistes catalanes d'abans de la guerra civil. Em preocupa la seva visió de l'excursionisme i del medi ambient, tant com el seu paper i la seva presència dins de les entitats excursionistes. Per dur-lo a terme m'havia centrat especialment en el Centre Excursionista de Catalunya intentant analitzar aquells articles signats per dones que apareixen publicats en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (BCEC, en endavant). Però com que el resultat va ser més aviat minso (posats els meus criteris, em vaig trobar que només havia "pescat" cinc articles!) vaig optar per repassar les meves fitxes i, en funció d'aquest canvi de plantejament, varen entrar dins del meu objecte d'estudi quatre noves entitats excursionistes catalanes².

Per tant he de dir que el que he estudiat és una mostra del que anomenem literatura excursionista, més concretament la literatura excursionista de muntanya. He deixat de banda, doncs, els articles de caire científic, encara que fossin escrits per dones, com també he prescindit dels escrits que no tenien per escenari la muntanya. En aquest darrer sentit he de remarcar que deixo al marge dos articles d'Aurora Bertrana sobre els seus viatges al Sahara³ i a Nuku-Hiva⁴ i un estudi, molt primerenc, sobre el folklore de Tossa, obra de Júlia Farnés⁵.

Però ja que parlo de l'estudi del folklore em cal dir que si bé la dona va ser apartada del món excursionista en els seus primers anys (ja en parlarem més concretament), algunes dones varen ser-hi molt ben considerades quan es dedicaren a la recerca folklòrica. Les primeres crides adreçades a dones per tal que entressin dins del CEC no buscaven una persona, sinó una eina de

² També vaig repassar els butlletins de la Sociedad Castellana de Excursiones entre els anys 1903-1914, però allà no hi ha ni un sol article signat per una dona, almenys que es pugui reconèixer com a tal. El matix succeeix amb el butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers anterior a la guerra.

³ Bertrana, Aurora: "La meua visió del Sahara". BCEC, 490. Març de 1936. Pàg. 99-101.

⁴ Bertrana, Aurora: "Nuku-hiva, illa de caníbals". BCEC, 467. Abril de 1934. Pàg. 135-140. Notes de viatge preses durant l'estada a les Illes Marqueses l'any 1929.

⁵⁵ Farnés y Pagés, Julita: "Folk-lore de Tossa". BCEC, 195. Abril de 1911. Pàg. 128-131. Segueix en núm. posteriors, acabant al núm. 198, de juliol de 1911. Es una conferència feta al CEC l'11 de juny de 1910.

recerca en el camp folklòric, he escrit en un altre lloc⁶. Dones com Maria del Pilar Maspons (que acostumava a escriure sota el pseudònim de Maria de Bell-lloch), Maria Baldó o Júlia Farnés eren tallades del model ideal que esperaven aquells que dominaven el Centre en els seus primers anys. La dona era menys suspecte d'ésser un agent estatal que anés a modificar les contribucions de les poblacions pageses, no era sospitosa d'ésser perillosa i d'aquesta manera assolía acostar-se més fàcilment als camperols i muntanyencs el folklore dels quals es pretenia estudiar. Per exemple, estant a Tossa, Júlia Farnés estableix fàcilment amistat amb dues nenes del poble que l'ajuden a collir flors; un home del poble, en trobar-la pel carrer, li diu que si va a casa seva encara no hi haurà la seva dona (amb qui ella vol parlar), però que entri a casa sense problema, que la porta és oberta...

A banda, però, d'aquests estudis de caire folklòric, la participació reconeguda (signada) de la dona en el BCEC no comença fins a 1915. Es possible que se m'hagin escapat alguns articles escrits per dones, però signats sota pseudònim o amb sigles. Malauradament, no podem pensar que aquests articles es distribueixin proporcionalment als dos sexes, ans al contrari: si algú té més probabilitats d'"amagar" la seva obra, aquestes són les dones.

El Centre Excursionista de Catalunya havia estat refundat en 1891: ha passat gairebé un quart de segle fins que apareix publicat el primer article. Seria ara, potser, el moment d'explicar perquè la dona va restar marginada en aquestes entitats.

Les dones no varen participar en el món excursionista (a banda de comptades excepcions) fins al segle XX. Sabem que en alguns casos es va arribar a prohibir que les dones es fessin sòcies d'algunes entitats: la Junta General de l'Associació d'Excursions Catalana del 6 de març de 1880 va resoldre que les "*senyores*" no podien ingressar-hi com a sòcies⁷. És l'únic cas que coneixem en què existeix una prohibició expressa a la seva entrada. El més normal era que la dona en restés al marge com una mostra més del seu rol social, en el qual, malgrat el paper cada cop més important en el treball productiu dut a terme fora de la llar, li era assignat un àmbit d'acció social clos dins del marc del món privat. La dona de classe mitjana havia d'ocupar-se de la casa i de la família i res no havia de buscar fora de la llar. Podríem pensar que les dones obreres eren una mica diferents en aquest punt; el que sí es pot assegurar és que la dona i les classes popular entren a les entitats excursionistes en el mateix moment⁸. Això no vol necessàriament dir que aquestes dones fossin obreres. Però els obrers, homes o dones no podran entrar a les entitats excursionistes fins ben tard: no serà fins 1904 que s'aprovarà la llei del descans dominical. Fins llavors, els obrers i les obreres treballaven el diumenge al matí. Però també sabem que aquest acte legislatiu establí una norma que no sempre es complia i que alguns excursionistes demanaren la intervenció dels poders públics perquè el seu incompliment els impedia dur a terme la seva pràctica dominical. Júlia Farnés en la seva visita a Tossa (que es pot datar de 1908 en endavant) veurà encara alguns obrers treballant el diumenge...

Anar d'excursió volia dir, en aquells moments, tenir temps lliure: el "món" era molt més lluny de la ciutat a causa de la situació dels mitjans de transport, és a dir, que qualsevol sortida una mica llarga volia dir haver de fer nit fora de casa. També volia dir disposar de recursos econòmics per dedicar-hi, handicap important per a molts sectors que haguessin pogut esdevenir excursionistes. Però encara hi havia una altra qüestió molt important: per a ser excursionista calia tenir un cert nivell cultural i pertànyer a una certa "cultura". L'excursionisme exigia el

⁶ Roma i Casanovas, F.: *Història social de l'excursionisme català. Dels orígens a 1936*. Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 1996.

⁷ Citat per Albesa, C: *Dates i Dades Excursionistes* i per Andreu, E. et alii: *Bases socials de l'excursionisme català*.

⁸ Roma i Casanovas, F.: Op. cit.

desplaçament, però en els seus orígens no s'anava a visitar per visitar, sinó per fer recerques (l'excursionisme que es feia dir científic) o per adquirir coneixements més amplis. Calia ser d'un determinat sector social per combregar amb aquests principis. Els excursionistes eren una élite i calia poder estar al seu nivell. En canvi les dones no hi podien estar perquè ningú esperava que estiguessin a un cert nivell cultural, i certament els estudis que podien dur a terme eren molt de segon nivell. Potser els primers estudis dedicats a la formació de la dona que coneixem a Catalunya foren els que organitzà l'Escola d'Institutrius i d'altres carreres per a la dona, creada per la Societat Econòmica d'Amics del País l'any 1904. Aquesta escola va desvetllar poc interès i va ser el mateix CEC qui va acabar fent campanya per assolir algunes estudiants per als seus cursos⁹. En aquest context, i parlant en termes generals, era impensable que la dona pensés. La dona no pensava, sinó que era pensada pels germans, pares, tutors, etc. i més endavant pels marits.

La dona, per als (alguns?) excursionistes era un ésser inferior. Llegim Artur Osona, per a qui França es un gran poble amb molt progrés, malgrat el materialisme que hi impera.

"A todas aquestas debilitats s'hi té que afegir sa exagerada y ridícula politesse, aquells afeminats cumpliments y consideracions que prodiga á la dona, com si volgués deificarla, halagant aixís sa frívola vanitat y coqueteria, fentla superior al home, quant es indubtable que tan inferior li es..."

"Totas aquestas debilitats morals, que la coqueteria de la dona sab ferse valer, produheix insensiblement la afeminació dels homes, que poquet á poch, sens donársen compte van perdent sa virilitat, cayent en lo sybaritisme (...)"¹⁰

És el mateix Osona qui data aquest text a 15 de juny de 1894. Personatge estimat com pocs dins del clos excursionista, penso que, malauradament, podem fer extensives les seves idees a la resta d'excursionistes del seu temps.

Crec que ja en tenim prou per entendre perquè els excursionistes varen rebutjar implícitament i explícitament les dones com a companyes del seu excursioner. No serà fins un segon moment que aquestes hi començaran a entrar i aquest moment coincideix (segur que no és per coincidència) amb la davallada dels plantejaments de l'excursionisme científic i, sobretot, amb el sorgiment d'un excursionisme cada cop més esportiu. La dona entra de ple en l'excursionisme quan aquest emprèn la línia esportiva, però malgrat tot, en termes generals, continua al marge de les instàncies directives de les entitats.

Això ens podria fer pensar que la seva literatura de muntanya era de segon fila? Diferent, tal vegada? Les dones, veien el món d'una altra manera?

El cert és que la seva literatura era "triada". Ho dic en el sentit que per publicar en un butlletí com el del Centre calia tenir una qualitat gens menyspreable. La dona, poc acostumada a aparèixer a la vida pública, publicava molt menys que els homes. Possiblement era ella mateixa qui censurava els seus escrits perquè em semblaria evident que escrivia molt més que no pas el que publicava. Per això, quan els seus escrits veien la llum pública era en forma d'articles molt ben elaborats. En algun cas aquests articles anaven a portada, lloc que era impensable que ocupessin si no era per la seva qualitat. Fins i tot en alguns casos mereixien premis. És el cas de l'article de Núria de Quadras, que es publica no pel fet de ser seu, sinó per haver resultat premiat

⁹ BCEC, 111. Abril de 1904. Pàg. 129.

¹⁰ Osona, Arthur: *Andorra. Guía-itineraria y ressenya geográfich-histórica de las Valls*. Barcelona, Estampa de F. Altés y Alabart, 1894.

en el grup B del premi que havia organitzat la Secció d'Esports de Muntanya, adreçat als debutants.

Els escrits d'aquestes dones donen la impressió de ser molt més excepcionals, que no tenen continuació ni endavant ni enrere: no tenim cap autora que hagi escrit més d'un article en el Butlletí, a banda d'Aurora Bertrana que, com ja he dit en publicà dos (que hem descartat, però).

Alguns excursionistes publiquen sèries llargues d'articles o diferents articles al llarg del temps. Les cinc autores que han escrit dins del BCEC en aquest període ho han fet a raó d'un article cada una. Però quins articles!

En ells, en general, no es detecta cap indicatiu que elles creguin estar fent o donant compte d'una activitat diferent a la dels seus companys. El que sí que acostumen a deixar clar és la seva menor pràctica excursionista. Per a elles cada pas és un nou descobriment, intens i intern, una experiència vital irreplicable que no sembla encadenar-se ni amb una anterior ni amb les que vindran després. És una experiència personal que volen comunicar als altres, però que no deixa de ser una experiència per a una mateixa, una cosa íntima.

Aquesta intimitat de l'experiència les porta a parlar de qüestions religioses amb una llibertat que els homes no tenien. Els estatuts del CEC impedièren la definició en matèria religiosa i política i la primera havia estat objecte de diferents topades. Era, per tant, una dimensió generalment amagada entre els homes. En canvi, Carme Ortega no té cap complex en afirmar que fan la primera missa de campanya al refugi d'Ulldeter; Magdalena Cardona no pot deslligar la seva vista al barranc d'Aljandà de la missa preliminar a la que assisteixen; Maria Amigó dedica paraules plenes d'admiració per a la capella i la Mare de Déu de les Neus a la Renclusa, quan aquesta havia estat pocs anys abans motiu d'una forta topada entre els seus companys homes. Potser caldria dir que els escrits que fan referències a temes religiosos són els més antics i que arribant als anys vint el tema desapareix, però el fet de treballar amb tan pocs casos no ens permet dir-ne res en ferm.

D'altra banda, malgrat que en aquests relats s'expliquen autèntiques excursions i fins i tot proeses que no desmereixen gens al costat d'altres que es feien en aquells anys, els escrits estudiats no ens mostren una gran ambició alpina. Aquestes dones expliquen les seves "impressions", com subtitula Maria Amigó el seu relat d'ascensió a l'Aneto. Carme Ortega, parlant d'Ulldeter renuncia a descriure un paisatge que s'ha descrit ja moltes vegades, però "(...) *no puc pas callar l'encís d'aquella vall del Ter (...)*". Tot esperant els seus companys, Núria de Quadras observa el paisatge i se li fa tan familiar que en tornar a Barcelona creu que seria capaç de dibuixar-lo de memòria. Dones, doncs, que analitzen el paisatge i que el senten en un to molt intimista i personal com és, per exemple, l'article de Magdalena Cardona:

"Era el dia de Pascu, havíem anat a romandre es dissabte Sant a Son Febrer per tenir més temps de córrer per aquells llocs tan estimats per jo, perquè en cada tanca, a cada carrerany i a cada roca i a cada mata, ebetzer, estépera i huastre me recordava un fet de sa meua infantesa, tant he corregut per aquells camps!..."

Paisatge de la infantesa en comunicació constant amb l'autora. O paisatge revisitat com l'Ulldeter de Carme Ortega. Però també paisatges llunyans, assolits per primera vegada, com els Encantats de Maria de Quadras, "(...) *un "passarell" (...)* que encara pot comptar amb els dits els cims assolits", o el Pedraforca de Núria de Quadras¹¹, o encara l'Aneto de Maria Amigó.

¹¹ "Si el que es demana en aquest concurs és la ressenya d'un neòfit, d'un debutant, d'un passarell, vaja, aquesta n'és ben bé una, ja que l'excursió al Pedraforca (ara fa dos anys) fou la meua primera sortida una mica de

Relats, en general, preciosos, molt literaris i ben aconseguits; relats que no amaguen la modèstia que en general es nota en aquestes dones: "*Prou voldria saber pintar aquell troç meravellós de la nostra muntanya*", ens diu Carme Ortega. Aquesta modèstia esdevé extrema en el cas de Maria de Quadras que després d'haver pujat als Encantats el juliol de 1929 s'assabenta que ha estat la primera dona catalana en fer-ho:

"Confesso que vaig arribar a creure que havia fet alguna cosa quan em digueren que era la primera catalana que havia pujat als Encantats."

Durant l'ascensió, feta mig sense voler, mig d'amagatotis, després de deixar enrere dues companyes, només Joan Botey i ella s'enfronten amb els darrers obstacles equipats amb un cordill més que no pas una corda. En un lloc concret, més per anar de pressa que no per dificultat, han de fer un pas d'espatlles i ell puja sobre la Maria per poder tirar amunt. Aquest pas, poc comú, hagués pogut donar un caire extraordinari a la seva ascensió, però en canvi no és així: no hi ha ni punt de vanaglòria, ni el sentiment d'haver fet res especial. Ha estat una excursió sense planificar la que la condueix al cim i a ser la primera catalana en trepitjar-lo i, modestament, sembla voler-se'n excusar en afirmar que abans el mateix Botey i la seva dona ho havien intentat sense èxit. Això va impedir que Núria Guarro fos la primera de pujar al cim. Però el procés de treure's mèrits segueix en marxa:

"Hi han estat, però, algunes franceses; així és que és una "primera" molt poc primera. En tornar-hi, dos anys més tard, amb tot un dia de temps i una mica més entrenada, em vaig convèncer ben bé que és una excursió que pot fer gairebé tothom."

Tan modesta ha estat la seva "primera", que va passar sense esment públic i només quan la va repetir, dos anys més tard, s'atreu a fer-ho públic. Acompanyada de les seves germanes Mercè i Núria i de quatre homes, entre ells el ja aleshores famós escalador Lluís Estasen, duu a terme aquesta segona ascensió, ascensió decebedora per a la nostra autora "(...) *per la part d'escalada, que era més senzilla del que em creia.*" De res li serveix el fet que entre els expedicionaris l'únic que ja hi hagués estat fos Estasen (ni ella mateixa hi havia estat perquè no pujaven exactament pel mateix indret) i que aquest, a causa d'una lesió al peu, la deixés amb la responsabilitat d'anar de "primera":

"De totes maneres, el guia fou ell, car sense els seus crits i les seves ordres jo no hauria sabut què fer de la corda ni com posar-la (...)"

ens diu modestament. Però no estava gens malament per a un "passerell", com ella mateixa es qualifica, que havia fet molt pocs cims.

El mateix sentiment el trobem en la seva germana Núria quan assoleix el Pedraforca l'any 1932, en nova excursió on trobem dos dels homes (Queralt i Mora) que havien participat en la segona excursió de la seva germana als Encantats. En aquesta excursió, Maria, la seva germana, també els acompanya. Però Núria se'ns mostra una mica més satisfeta del seu èxit:

"L'escalada (si així pot dir-se'n) em va decepcionar una mica, ja que amb allò

que posa la guia d'En Torras, que per pujar-hi s'ha de tenir "la petja ferma i el cap serè", em pensava que seria qui sap què, i tot plegat era quasi un camí de carro. La vista, però, és magnífica; tant, que fa perdonar que el primer tros de tartera sigui tan pesat i l'escalada tan fàcil."

Sentiment molt diferent al de la seva germana, evidentment. Però la Núria també és la primera sortida seriosa que duu a terme. La darrera nit l'han de passar al ras perquè se'ls fa fosc i entre els cinc que són només tenen dos sacs: ella i el seu germà Ignasi dormen dins d'un, i l'altre se'l reparteixen a estones la seva germana Maria i un dels companys. Els altres dos passen la nit a la vora del foc enmig de la solitud del bosc del Gresolet. Núria s'acomiada dient que

"Després d'aquesta primera sortida ja m'han quedat ganes per a sempre de fer-ne d'altres. De totes maneres, per moltes excursions en què prengui part i per molt boniques que siguin, no crec que cap em faci oblidar la del Pedraforca ni, sobretot, la nit passada en el bosc del Gresolet, fantàsticament il·luminat pel foc, en la meva primera excursió de passerell."

Suara parlava del sentiment de Maria de Quadras davant la seva primera femenina. Anys abans, Maria Amigó, en pujar al cim de l'Aneto (1921), havia restat igualment decebuda pel fet que les dones practicaven poc l'excursionisme esportiu: tot repassant les signatures del llibre registre del cim ens comenta:

"Però la meva alegria s'ennuvolà un bon xic, quant en fullejar el dit album, creient-me trobar-lo rublert de noms de noies catalanes, vegí que sols de ben contades n'hi havien estat. Res; quatre, cinc, tot lo més. Quina tristesa em feu això; amb tant valentes i ardides senyoretetes com compta la nostra terra i el nostre Centre Excursionista! Quina llàstima que sien tant poc decidides i que s'hagin deixat passar al davant per les estrangeres! Però jo sé perquè; és que no saben el bell espectacle que es frueix des del cim més alt del Pireneu; si ho sabessin, com és ell de formós i gran, no dubto que hi anirien i que hi tornarien, com ganes tinc de tornar-hi jo, que no em cansaré mai de recomanar aquesta excursió a totes les meves amigues. Es tan gran i tan formosa, que és llàstima veritable que hi hagi tantes persones que ignorin fins la existència del pic d'Aneto; jo els asseguro que mai, si hi van, se penediràn d'haver-hi anat; jo per ma part, em sento i em sentiré sempre orgullosa d'haver pogut signar en el llibre del Centre Excursionista de Catalunya dalt del pic d'Aneto."

En comptes de la preocupació per saber oficialment quin número correspondria a la seva ascensió -potser "la cinquena", potser "la sisena" catalanes-, Maria tomba cap el vessant contemplatiu de l'excursionisme: si les dones sabessin l'espectacle que es frueix des del cim...

No hi ha en cap dels casos estudiats el desig per assolir un cim ni per fer una gesta recordable: la primera, la segona, la cinquena femenines... En un cas és una sortida sense program; en els altres, l'important és la comunicació amb el paisatge muntanyenc, és això el que es busca. Aquestes dones escriuen per comunicar als altres allò que han sentit en la seva relació amb la muntanya. No semblen en cap cas pretendre donar compte d'una nova gesta, impensada fins al moment, d'un prodigi de tècnica i tenacitat que els ha conduït allà on ningú no havia arribat fins llavors. Els seus escenaris són coneguts de fa temps per l'excursionisme català i

alhora desconeguts per a elles. I és aquest desconeixement allò que les duu a parlar-ne als altres. Nogensmenys les autores que hem estudiat son les primeres que escriuen sobre aquests temes, i això les fa importants. D'altres dones havien anat a la muntanya i no havien escrit res de les seves excursions. L'any 1902 Teresa Mestre havia pujat a l'Aneto, i el BCEC d'abril de 1903 afirmava que "*Es, sens dubte, el primer cop que ha estat assolit el pic més alt de la nostra pàtria per una dona, esposa d'un soci del Centre*"¹². L'any següent algunes dones varen pujar al cim del Balan-drau¹³. Sabem que el CEC comptava llavors amb vuit sòcies d'un total de 829 membres¹⁴.

Segons Elisabet Andreu et alii, no és fins 1903 que el CEC permet l'ingrés de les dones¹⁵, però jo no he trobat mai, ni Andreu demostra, que anteriorment aquesta entrada hagués estat oficialment vetada a les dones. Hem de creure, doncs, que era el "clima" d'aquell tipus d'excursionisme el que impedia l'ingrés de les dones. De fet, el primer intent de permetre'n la lliure entrada es troba en el discurs presidencial de Cèsar August Torras de l'any 1903¹⁶. Com a president, Torras demana que les dones entrin al clos excursionista, però el seu pensament encara es trobava vinculat a la idea que el seu treball serviria per a la recerca folklòrica. L'impuls definitiu vingué de la mà de l'esportivització de l'excursionisme, i especialment de la pràctica dels esports de muntanya i l'esquí. Per donar-ne un exemple clar i breu diré que en l'acte del cinquè aniversari de la Secció d'Esports de Neu del CEC (1914) Eduard Vidal i Riba, a qui hem trobat com a company d'excursió de Maria Amigó a l'Aneto, havia dit que des del principi els fundadors d'aquesta secció havien volgut associar les dones a les seves excursions i esports i que a elles es devia en bona part la divulgació dels esports de neu a casa nostra¹⁷.

Eduard Vidal i Riba, sota el pseudònim de Víctor de Lasserra, ja havia vist l'any 1911, enmig del procés d'organització dels concursos d'esports d'hivern que s'havien de celebrar a Ribes, dues notes agradoses: l'increment d'inscripcions i la presència de força *senyorettes* que prometien desplaçar-s'hi. El que realment en pensava se'ns escapa, però és cert que estem en un moment clau per a la història de les dones excursionistes. Sabem que ell, Fidenci Kirchner i Josep Galbany, veient l'èxit (quant a participació femenina) del primer concurs de luges celebrat al Montseny l'hivern de 1909, havien comprès que les dones havien d'entrar al món excursionista i amb aquesta idea es presentaren a la sessió inaugural del curs del Centre Excursionista del Valles, de Sabadell. Com diu Joan Danès, que és qui va escriure aquesta informació:

*"Certament ens exposàvem a un fracàs i fins a una reprimenda de nostres mestres, els vells excursionistes que no admetien per la dona més que l'excursionisme folklòric"*¹⁸.

Els volts de 1911-1912 semblen ser el moment clau. Concretament en 1911, dins del marc del primer Congrés Excursionista Català, una de les qüestions que s'havia de debatre era la

"Manera de fer popular l'excursionisme entre la classe obrera, les dones y els

¹² Citat per Albesa: *Dates i dades excursionistes*. Barcelona, Pub. Abadia de Montserrat, 1985.

¹³ Andreu, E., Lagardera, F., Olivera, J. i Rovira, G.: *Bases socials de l'excursionisme català*. Barcelona, Agrupació Excursionista de Granollers, 1997.

¹⁴ Par, A.: "Memoria del senyor secretari". BCEC, 99. Abril de 1903.

¹⁵ Andreu, E. et alii: *Bases socials...*, pàg. 25.

¹⁶ Torras, C. A.: *Discurs llegit en la sessió pública inaugural de l'any 1903*. Barcelona, Tip. l'Avenç, 1903.

¹⁷ Guilera, J. M.: "Als XXV anys dels Esports de Neu". BCEC, 465. Febrer de 1934. Pàg. 69-72.

¹⁸ Danès i Vernedes, J.: "En homenatge a les dones esportives". BCEC, 289. Febrer de 1919. Pàg. 36-44.

nois d'estudi"¹⁹.

En aquest sentit, no podem oblidar la comunicació que Francisca Gómez²⁰ va presentar a aquest congrés i en la qual es defensava que l'excursionisme afavoria la dona fisiològicament, intel·lectualment i volitivament²¹.

El primer club que s'ho plantejarà de manera seriosa serà l'Agrupació Excursionista Catalunya, fundada en 1912, amb membres procedents de l'Orfeó Català. Aquests de bon principi varen voler incloure les dones en les seves sortides, de manera que varen fer un convit a les sòcies del Sindicat B. de l'Agulla (de les cosidores). Des del moment que aquestes varen acceptar el convit, l'Agrupació va ser la primera que va comptar amb més dones que no pas homes en les seves sortides²².

D'altra banda, l'any 1918 es fundava a Barcelona el Centre Excursionista Minerva, que es va posar ràpidament a defensar una tasca que ells anomenaven feminista perquè consideraven que no es podia salvar només mig món (els homes). En aquest club tenien idèntics drets i deures els homes i les dones²³. Però malgrat això, no he pogut trobar cap article que hagi pogut ésser retingut en funció dels criteris establerts. La seva actuació no semblaria, doncs, tan feminista com Josep M. Curet vol fer-nos creure. Per contra, doneu una ullada a la cita que encapçala aquest article!

L'Agrupació Excursionista Júpiter també es va plantejar reorganitzar la seva Secció Feminal als anys trenta, de manera que es va obrir cap a la dona del Poble Nou, "(...) *aquesta dona, la major part obrera, esclava del deure (...)*"²⁴. El Júpiter comptava amb 33 sòcies quan començà a publicar el seu butlletí en 1922, sobre un total de 168 socis²⁵.

Crec que ja ho he dit i demostrat: l'obertura de l'excursionisme cap a les dones és paral·lela a l'obertura cap a les classes populars, en un marc en què l'excursionisme esdevé cada cop menys científic i cada cop més esportiu. Però aquesta presència de les dones, fou tan sols un miratge?

C. Viscarri l'any 1917 agraja a les "(...) *gentils damiselles que, al nostre prec, anaren gustosament a les sosdites poblacions* [Ribes i Camprodon], *alegrant amb sa hermosa presència aquells encisadors indrets (...)*"²⁶.

O, formulant la pregunta anterior d'una altra manera, les dones eren només objecte decoratiu, fotografiable? A mi sempre m'ha donat una mica aquesta impressió i m'agradaria tractar de demostrar-ho. Si això és cert, podríem pensar que els articles que hem estudiat es varen publicar per "fer maco"?

Per respondre afirmativament, en primer lloc tenim el fet que l'any 1929 el CEC va fer un "*Exposició de Senyorettes fent Esports de Neu*"²⁷, molt elogiada pel públic i per les "*damiselles interessades*", ens diu el Butlletí. I d'altra banda tenim una selecció d'uns quants cartells dels diferents concursos d'esports d'hivern publicats abans de la guerra. Veient-los, no us queda, com

¹⁹ "El primer congrés excursionista català. Convocatoria". BCEC, 195. Abril de 1911. Pàg. 126-128.

²⁰ Gómez, Francisca: "El Excursionismo y la mujer" en *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda*. Pàgines 119-124.

²¹ Vegeu-ne més detalls en Roma, F.: *Història social...* i Andreu, E. et alii: *Bases socials...*

²² Jové, Emili: "Historial" en *5è aniversari de l'Agrupació Excursionista Catalunya*. Barcelona, 1 de juny de 1917. Pàg. 2-8.

²³ Curet, Josep M.: *El Centre Excursionista "Minerva" i la seva obra*. Barcelona, Pub. del CE Minerva, SD.

²⁴ Carcereny, Joan: "Un crit d'alarma". *Butlletí de l'AE Júpiter*, 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàg. 13-14.

²⁵ *Butlletí de l'Agrupació Excursionista Júpiter*, 1. Abril de 1922. Pàg. 4-5.

²⁶ Viscarri, C.: "Sports d'hivern Ribes-Camprodon 1917". BCEC, 266. Març de 1927. Pàg. 65-75.

²⁷ Una referència a la seva clausura la trobem en BCEC, 410. Juliol de 1929. Pàg. 273.

a mi, el regust que la dona hi és utilitzada més com un objecte i reclam que no pas com una forma de suposada igualtat? Perquè sabem que les dones no manaven dins el fet excursionista, sinó que eren manades.

Maria Teresa Gibert, dins del Butlletí de l'Agrupació Excursionista Júpiter, ens explica la realitat de la majoria de clubs excursionistes, l'any 1931: els grups femenals de quasi totes les societats excursionistes són dirigits per homes i aquests "(...) *per ostentar el títol de dirigent -car això vesteix força- mantenen un caliu fictici en aquests organismes, i veiem com a aquestes noies, totes elles aptes, se'ls adormen els sentiments i en lloc de fer-los-hi vibrar l'esperit amb emocions sinceres (...) les fan anar a les fonts properes amb la família, o passar un dia de platxeri, però no un dia dedicat exclusivament a fer esport, aquest esport que controla l'esforç físic amb l'intel·lecte*"²⁸.

En aquest context, les activitats que hem vist que duïen a terme algunes de les nostres excursionistes (les ascensions al Pedraforca, als Encantats i a l'Aneto) escapaven d'aquest àmbit tan limitat i quasi marginal i això els dona una importància suplementària per al nostre estudi. També caldria dir que hi escapaven les dones que formaven dins del Club Femení i d'Esports, fundat l'any 1928. Definit com a "*raonablement feminista*", s'adreçava a dones joves de classe treballadora o mitja baixa, tot i que les instàncies directives pertanyien a la intel·lectualitat benestant²⁹.

En aquestes entitats en les quals les dones eren més presents, hi escrivien més? Per contestar aquesta pregunta he repassat els butlletins del **Centre Excursionista Minerva** (1922-1936), de l'**Agrupació Excursionista Júpiter** (1922-1931), de l'**Agrupació Excursionista Catalunya** (1920-1937) i del **Club Femení i d'Esports** de Barcelona (1930-1936). Si he triat aquestes entitats és perquè, pel que hem vist anteriorment, són els centres en els quals és més probable trobar escrits de literatura excursionista sortits de la ploma de les dones.

Pel que fa l'Agrupació Excursionista "Catalunya", la producció escrita femenina no hi és massa present, ni qualitativament ni quantitativament: només he pogut trobar 4 articles que responguin al patró que estem buscant en un total de 17 anys en què es publicà el seu butlletí (de manera més o menys regular).

També a nivell qualitatiu el paper de la dona hauríem de creure'l molt secundari, gairebé decoratiu, a jutjar per aquest text publicat en 1929:

*"Es per això que ens plauria veure acabar el concepte que es té de que la dona "és sols per a donar relleu i nota de color en un aplec", voldríem poguer palesar davant de tots de que la dona catalana no es una flor d'invernader, sinó que com els seus companys, es coratjosa i valenta i que tant serveix per la vida delicada de saló com per l'aspre de la muntanya."*³⁰

L'article d'on s'ha extret aquesta cita és una crida perquè les dones, dins de l'entitat, facin excursions, no només les anomenades femenines o familiars, sinó totes. Es tracta de la resposta

²⁸ Gibert, Maria Teresa: "L'excursionisme català i la seva influència cultural". *Butlletí de l'AE Júpiter*, 97-98. Maig-juny de 1931. Pàg. 6-16. L'article d'on s'ha extret aquesta cita resumeix una conferència que la seva autora havia fet a la seu de l'Agrupació Excursionista Júpiter. Gibert era membre del Club Femení i d'Esports (*A. E. Catalunya, programa*, novembre-desembre de 1930).

²⁹ Luna, Joana: "L'esport, un miratge de l'alliberament? El Club Femení i d'Esports 1928-1936". *L'Avenç*, 112. Pàg. 26-29.

³⁰ "Per a vosaltres companyes de nostra Agrupació". *Agrupació Excursionista "Catalunya". Programa dels mesos de Gener i febrer de 1929*. S. P.

d'un sector de l'Agrupació a un article publicat en el periòdic *Excursionisme* on es deia que les dones n'havien estat menys practicants per qüestions morals, pel "què diran?".

És en aquells anys quan es decideix que no es formarà una secció femenina dins de l'Agrupació sinó que es prefereix "(...) *considerar [les dones] com un de nosaltres mateixos (...)*", és a dir, integrar-les³¹. Les dones, doncs, participaran de les sortides familiars:

"D'un temps ençà diverses son les sortides d'aquesta mena [familiars] que han vingut efectuant-se, i totes elles s'han vist concurregudes per gentils damiselles, que amb el seu aire jovial i els seus vestits riallers, que voleien amb frescor al més lleu moviment del seu caminar, fan enveja a les flors que arreu floreixen, en aquesta època de l'any que la Natura s'enjoia per a rebre al bon temps".

*"Però no solament és en aquestes sortides que tenim el goig d'admirar a les nostres companyes de la secció feminal, sino que en sortides llargues, com a Sant Llorenç de Munt i al Tagamanent, també venen a fer-nos més agradable la visió de la Natura, amb la seva presència."*³²

Finalment, la Secció Femenina es va constituir el mes de novembre de 1932.

*"Aquesta secció no vol pas ésser un grup completament apart de la nostra volguda Entitat, ans al contrari, és una branca que floreix al tronc de la mateixa, una pinzellada blanca en l'aiguafort bell de l'excursionisme, un puntal més amb què comptarà, per anar endavant, la nostra Agrupació."*³³

Podríem pensar que l'obertura del fet excursionista a les classes populars i a les dones havia de representar algun trauma per als excursionistes pertanyents a grups socials més elitites. Dins de l'A. E. Catalunya el debat no tardarà a començar i la pregunta va ser:

"Es una aventatge o una desaventatge que les esbeltes figures de les nostres senyoretetes hagin entrat i ocupat fins i tot llocs importants en les entitats excursionistes?"

*"Indubtablement la noia, i això es un fet, viu i real, amb la seva sola presència ha rejuenit ja i ha omplert de gràcia les entitats excursionistes de la nostra terra. Ella amb la seva rialla ha alegrat l'ambient un xic emfredorit i falsament transcendental dels innombrables centres, aportant el seu concurs a les festes i aplecs, trescant adelerada per els alts roquicers i per les poblades valls i planes i més d'un cop s'ha calçat l'esquí per descriure belles corbes sobre la neu amb el ritme del seu cos gentil... però, [h]eus aci el però, l'home, el nostre home (...) [h]a desfet potser amb la seva conducta la bella companyia del noi i de la noia, i actualment dins moltes societats i entre l'element masculí han esdevingut petits conflictes de competència, entre qui posseeix més habilitats per fer-les relluir quan aquestes senyoretetes concorren a les excursions."*³⁴

³¹ Agrupació Excursionista "Catalunya" Programa mesos de març i abril de 1929.

³² A. E. Catalunya, programa dels mesos de Maig i Juny any 1929. SP

³³ Bergé, Maria: "La dona i l'excursionisme". A. E. "Catalunya". Butlletí, gener i febrer de 1933. SP.

³⁴ "Divagacions, Les noies dins l'excursionisme". Agrupació Excursionista "Catalunya". Butlletí, març-abril 1932. SP.

Aquest "fer-se el gallet" i fer tonteries que les dones riuen, s'ha d'acabar per la cultura, ens proposa l'autor o autora anònims d'aquest escrit. Per a ell o ella, si no es té un nivell de cultura determinat -tant hi fa si és un home o una dona-, cal que les persones s'abstinguin d'entrar a les entitats excursionistes:

*"Les entitats excursionistes no poden ésser nuclis importants, col·lectivitats on hi cap tothom, l'excursionisme ha d'esdevenir poc a poc per minories seleccionades i sobretot sanejades espiritualment, i la dona hi ha d'aportar-hi l'equilibri de la beatitut i la perfecció."*³⁵

Resumint, malgrat la presència documentada de dones dins de l'A. E. Catalunya, i la creació als anys trenta de la Secció Femenina, la seva producció literària és pràcticament inexistent. És una llàstima perquè potser això ens hagués permès parlar d'una "nova geografia" excursionista, basada en una nova mirada sobre el món, car Maria Bergé afirmava que

*"L'esprit femení, perquè és més fi, més delicat, més subtil, és més sensible a les bellesses de la naturalesa que el dels homes. Per a aquests la finalitat principal d'una excursió és, moltes vegades, fer gran quantitat de quilòmetres, posant així a prova i desenrotllant-la més encara la resistència física que tenen; però nosaltres hem de procurar que el nostre fi sigui quelcom més que això, car si la dona no pot comparar-se amb l'home en l'esforç físic, pot igualar-lo en totes les altres coses i superar-lo, potser, en sentiment."*³⁶

Però, amb tot, res no ens deixa veure que això tingués realització pràctica dins de l'A. E. Catalunya. Quedà com una simple declaració de principis feta un any després de constituir-se la secció. A semblança del que havia passat al CEC, on no hi havia secció femenina, també a l'A. E. Catalunya molt poques dones publicaven al seu butlletí. Aquí les dones no publicaven malgrat haver format una secció.

Potser és que el que Maria Bergé proposava implicava una actitud davant el medi ambient i no pas una actitud dins d'una entitat. Així, en contacte amb la natura,

*"Nosaltres hem de gaudir dels més gais llocs que trobem durant les excursions, fruir del paisatge que, variant a tothora de colors sota la influència de la llum del Sol, ens pessigolleja el cor, i així, l'excursionisme, en proporcionar-nos la salut, la força i l'estètica que la pràctica de l'esport comunica, espiritualitza a l'ensem el materialisme que dintre d'ell pugui covar-hi. Fem-ho així, doncs, i serem amb el temps unes veritables excursionistes, sense mai deixar d'ésser allò que més ens ha d'enorgullir: ésser dones."*³⁷

En canvi, en la vida del centre:

"Glosat ja el nostre ideal, vull dir-vos encara que podem amenitzar-lo amb vetllades musicals, literàries, recreatives... en fi, ja ho veurem. Per a aconseguir-

³⁵ "Divagacions, Les noies dins l'excursionisme". *Agrupació Excursionista "Catalunya". Butlletí*, març-abril 1932. SP.

³⁶ Bergé, Maria: "La dona i l'excursionisme". *A. E. "Catalunya". Butlletí*, gener i febrer de 1933. SP.

³⁷ Bergé, Maria: "La dona i l'excursionisme". *A. E. "Catalunya". Butlletí*, gener i febrer de 1933. SP.

ho caldrà fer un petit fons dins la nostra secció. Per tant, volgudes companyes, comptem amb l'ajuda de totes per engrandir i enlairar aquesta secció."³⁸

Podríem pensar que la paraula "ideal" (que jo he destacat en el text), per referir-se a tot el que hem exposat abans, era emprada per Maria Bergé en el sentit d'un objectiu inabastable per a les dones? No seré pas jo qui intenti respondre. Però ja que ha sortit el tema, aprofito per remarcar com Maria Teresa Gibert (a la qual retrobarem en parlar del Club Femení i d'Esports) va fer una conferència al *Catalunya* el 8 d'octubre de 1930 amb motiu del 18è aniversari de l'entitat. En ella es definí en els següents termes:

"Jo que conec força part de la nostra terra, que he corregut per els seus boscos, que m'he sadollat en les seves fonts, que he pujat per les seves montanyes i he contemplat la terra baixa des d'un dels seus més enlairats cims."³⁹

Però malgrat aquest currículum trescamuntanyes, Gibert es dedicà a parlar de diverses tradicions catalanes. És cert que per a qualsevol excursionista, home o dona, d'aquells anys no es podia oblidar la part científica i cultural. Però altres excursionistes bé explicaven les seves excursions, per què no les nostres dones? Tan íntima i privada els era aquesta experiència com per no escriure'n ni parlar-ne públicament? O és que simplement l'Agrupació Excursionista Catalunya no era allò que en un principi ens havien dit i, per tant, les dones hi eren molt menys presents? Jo no sabia donar-ne resposta clara. Però sembla evident que ni Maria Teresa Gibert va escapar d'aquell context que havia definit la dona excursionista com una folklorista.

Per trobar una mica més de llum, em sembla interessant passar a estudiar l'Agrupació Excursionista Júpiter. També en aquesta entitat trobem una vinculació de la dona amb la recerca en el terreny folklòric. L'agost de 1925 el seu butlletí es feia ressò d'un article aparegut a *La publicitat* (23 de juliol) donant notícies que Palmira Jaquetti i Maria Carbó estaven recollint cançons populars catalanes per les contrades urgellenques del Pirineu, "(...) *on encara viu l'ànima catalana pura, sanitosa i clara, com l'aigua de les nostres fonts surt del cor de la terra.*"⁴⁰ El Butlletí les felicita, especialment a Jaquetti pel fet que aquesta era sòcia de l'agrupació i havia estat la traductora de dues obres de Gerard de Nerval ("Jemmy" i "Emília")⁴¹.

A banda d'aquest treball de recerca etnogràfic, en aquell context, el que sembla que es valorava de les dones era precisament la seva masculinitat. El 19 d'abril de 1925 es va fer una festa dedicada a la dona del Poble Nou, que va comptar amb un auditori majoritàriament femení. Ernestina Corma hi va fer una conferència sobre la "Missió educativa de la dona al primer temps de la maternitat". Era la primera vegada que una dona parlava des de la tribuna del Júpiter i això va causar una certa expectació⁴². Però l'important, em sembla a mi, és la manera com se'ns descriu la conferenciant:

*"La Sra. Corma posseeix una **energia masculina** que s'imposa quan parla; igualment **mascles** són els seus conceptes, fugint d'ambigüetats en la forma d'ex-*

³⁸ Bergé, Maria: "La dona i l'excursionisme". *A. E. Catalunya*. Butlletí, gener i febrer de 1933. SP.

³⁹ *Agrupació excursionista Catalunya*. Programa novembre-desembre 1930. SP.

⁴⁰ Butlletí A. E. Júpiter, 32. Agost de 1925. Pàg. 11-12.

⁴¹ Butlletí A. E. Júpiter, 32. Agost de 1925. Pàg. 11-12.

⁴² *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 30. Juny de 1925. Pàg. 7-8. "Havem de confessar que fou una de les conferències més importants donades a casa nostra i que el públic escoltà amb més zel i àvid de no perdre cap paraula, puig que cada una era una sentència."

pressió; ataca de front i çó que ha de dir ho diu planerament, sense fugides ni claudicacions. La Sra. Corma en la seva conferència valuosa, ens demostrà una intel·ligència acuradíssima i, per damunt de tot, ésser una mare conciençada i perfecta."⁴³

Malgrat tot l'androcentrisme que aquesta cita duu implícita, hem de veure com al llarg dels anys dins del Júpiter es va dur a terme una important tasca de divulgació del pensament feminista. L'11 de juliol de 1926 Angela Graupera, hi fa una conferència sobre la dona i la llei per tal de donar a conèixer la campanya del Comitè Femení de Reformes Socials, del qual ella era l'ànima, per tal de palesar la injustícia del codi civil espanyol envers la dona⁴⁴.

Com als altres centres estudiats, al Júpiter també "manaven" els homes, tot i que aquests (si més no alguns) sembla que tenien una manera diferent de mirar-se el problema femení:

"Contràriament a Schopenhauer, nosaltres creiem que la dona té una esfera d'acció bastíssima, tant, que no deu romandre enrera de les activitats, si no físiques, intel·lectuals de l'home. La concepció purament oriental, aràbica, qui vol la dona esclava de no res més que dels afers domèstics, la Història té cura en esvanir-la cada dia més, en dissoldre-la i reduir-la a una àuria polsina de faula."

"Moltes gestes d'heroïcitats i de sacrifici que semblen privatives d'un privilegi masculí, tenen ben cert la contrapartida en les dones."

"La dona, com el seu company de planeta de sexe contrari, és dotada d'una ànima i d'un cervell. Passa, però, que el camp que no es conrea devé estèril, i que l'engranatge que no s'unta s'enferritja. Si s'esvantés el miratge del concepte d'inferioritat femenina que traba i entorpeix el desenvolupament moral i físic, l'entelèquia fóra vistent. Ara la malura morbosa, esporàdica només a despit de judicar-la endèmica, anorrea la voluntat i l'eufòria saludable dorm un letarge d'empirisme inversemblant i de migradesa."

*"Caldria donar entenent que la dona té uns drets i deures parions a l'home, en la marxa ascendent de la Humanitat. Caldria inculcar a les fèmines que tenen elles possibilitats parelles a l'home per a reeixir i triomfar. Caldria observar, finalment, a les nostres cares companyes d'AGRUPACIO -i ací la nostra irreverència,- que no hi ha cap raó en què deixin les nostres conferències orfes de la representació del sexe llur i que, en canvi, envaeixin talment un exèrcit victoriós la sala d'audicions sardanístiques i les fontades xalestes."*⁴⁵

Més endavant les conferències de caire feminista es seguiren desenvolupant. Sabem que Enriqueta Sèculi, secretària del Club Femení i d'Esports, n'havia feta una altra⁴⁶ abans del mes de febrer de 1929. D'altra banda, la festa de cap d'any (1930-31) es va dedicar a l'element femení, ocupant la tribuna Carme Espinosa de los Monteros, de l'entitat patriòtica Palestra, i Maria Teresa Gibert del Club Femení i d'Esport. Enriqueta Sèculi tornà a prendre la paraula per reis de 1931 amb una conferència al Júpiter sobre "Desvetllament femení i Clubs femenins"⁴⁷. Pel que fa al tema que ens interessa, malgrat les referències a la situació, el paper i les expectatives de les dones dins de l'Agrupació Excursionista Júpiter, quant a literatura excursionista cal dir que

⁴³ *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 30. Juny de 1925. Pàg. 7-8. Sóc jo qui ressalta.

⁴⁴ *Butlletí AE Júpiter*, 46 Novembre 1926. Pàg. 5-6

⁴⁵ "Feminisme". *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 67. Agost de 1928. Pàg. 1-2.

⁴⁶ Gabernet i Macià, A.: "L'esport i la dona". *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 73-74. Febrer-març de 1929. Pàg. 10

⁴⁷ *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 94. Febrer de 1931. Pàg. 10.

només he trobat un escrit que pugui ser pres en consideració (cal tenir present, però, que el Butlletí d'aquesta entitat va deixar de publicar-se en 1931). Es tracta d'una ressenya d'una excursió a Aiguafreda publicada per Carme Pascual l'any 1928⁴⁸.

Els contactes entre el Júpiter i el Club Femení semblen importants i en alguns llocs s'arriba a alabar la tasca del Club⁴⁹. Causa o conseqüència, el cert és que el Júpiter serà una entitat molt preocupada pel món de la dona dins de l'excursionisme. L'estiu de 1930, davant la reorganització de la seva Secció Feminal, un membre de l'Agrupació ens diu que la dona no hauria de dedicar-se només a

*"(...) un esbargiment o una forada. Hauria de sentir-se atreta per les belleses pròpies de l'excursió, els jocs a la muntanya essent-ne només un complement."*⁵⁰

A més, caldria que la dona moderna practiqués l'esport, i, evidentment, la millor modalitat d'aquest havia de ser l'excursionisme; un excursionisme una mica de segona fila.

"No demanem, encara, que assisteixin a les acampades. Sabem prou bé les dificultats d'ordre familiar que han de vèncer, però tots plegats, elles i nosaltres, hem de lluitar contra aquests prejudicis anacrònics. Tothom i cadascú ha d'erigir-se en paladí d'aquesta bella croada."

*"La nostra entitat que a desgrat de tot ha servat amb orgull i amb avarícia un bon estol de consòcies -un tresor magnífic- vol i necessita que elles l'acompanyin en els seus actes i que aportin graciosament llurs iniciatives. Cal que entre tots procurem que la nostra Secció Feminal tingui ben aviat la preponderància que es mereix."*⁵¹

Més tard, Manuel Isart insistirà sobre el tema dient, entre altres coses, que

*"Per la dona, com per l'home, l'esport és una necessitat, és quasi ens atrevirem a dir, un deure. Però és imprescindible orientar-lo convenientment, portar-lo cap els veritables camins de regeneració física."*⁵²

Aquesta necessitat de la qual ens parla Manuel Isart donarà naixement a un fet nou a casa nostra : l'esport modern. Peça clau en la "invenció" d'un esport modern femení és el Club Femení i d'Esports de Barcelona, dins del qual hi havia una Comissió d'Excursions. Malauradament, tampoc les dones del Club Femení no eren massa més donades a l'escriptura que les excursionistes de les entitats que hem estudiat fins ara: només he pogut trobar 8 articles que encaixin dins del motlle que estem tractant d'estudiar. Entre elles, m'interessaria destacar la figura de Maria Teresa Gibert, que ja ha sortit al llarg d'aquest treball en més d'una ocasió. I la destaco més pel seu paper que no pas per la seva producció literària.

L'any 1931 en una conferència que va fer a la seu de l'Agrupació Excursionista Júpiter

⁴⁸ Pascual, Carme: "Excursió a Aiguafreda". *Butlletí A. E. Júpiter*, 63. Abril de 1928. Pàg. 6-7.

⁴⁹ J. R. B.: "Activitats femenines". *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 80. Setembre 1929. Pàg. 9-10.

⁵⁰ P. M. P.: "La dona". *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 89. Juny 1930. Pàg. 1.

⁵¹ P. M. P.: "La dona". Op. cit.

⁵² Isart Subirachs, Manuel: "La dona i l'esport". *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 99 i 100. Juliol-agost de 1931. Pàg. 6-9.

ens explicava que era "(...) una noia jove, plena d'idealitat, que somnia moltes vegades en coses impossibles. Una flama abrandada que tan sols desitja saber...!". Pel que podem llegir, la gent del Júpiter en convidar-la a fer la conferència li havien demanat que els parlés del folklore, però ella es va presentar dient que

"(...) en aquests instants el desig que m'impulsa a adreçar-me a vosaltres no és pas el d'ésser una conferenciant. No vull ésser-ho! No m'interessa ésser-ho. Jo vull només que em considereu una companya més que es fixa amb les coses, que sent per tot allò que és "nostre" (...) i que ve a explicar-vos les impressions i les observacions (...)"⁵³.

Gibert acaba dient que només pretén "(...) entretenir-vos una estona deliciosament", explicant "confidències" i canvis d'impressions. Per això deixa el folklore de banda per dissertar sobre l'excursionisme i la seva influència cultural. Al llarg del seu discurs podem entendre una mica millor el paper de les dones excursionistes i la seva literatura. D'entrada defensa que si l'excursionisme es divideix en dues vessants, l'excursionista "menja quilòmetres" no li interessa.

"D'aquest no podem prendre model car nosaltres, les dones, som febles, som menys resistents, femenines sempre que en les nostres coses hi posem un segell inconfusible de sensitiva emotivitat; ara bé, en el segon grup [d'excursionistes] hi trobem aquest element culte, portat del seu afany de nous coneixements, aquesta ànima sensitiva que troba en tot ço que trepitja una prova evident de tot ço que ja [hi ha?] refòs en el seu esperit per la lectura sonejada, una impressió presentida, li havia fet néixer aquest afany, aquest desig de veure de prop la terra mare, per confondre-s'hi, per ensinزار-s'hi amb un afany d'embriaguesa que l'assadolli de la set de coneixements, de la set de compenetració."⁵⁴

L'excursionisme esdevé per a ella un "culte", una cosa que s'allunya del simple esport, "(...) una baixesa que ens portaria vers els temps de la barbàrie (...)". L'excursionisme és un esport, sí, però diferent: el millor esport.

Després Maria Teresa Gibert es dedica a fer un repàs de la filosofia excursionista de preguerra: Batista i Roca, Pujol i Algueró, Carreras i Palet, Maspons i Anglasell... per constatar que en ells

"En lloc, en cap moment hi trobem la dona. Per tant, en cap ideari d'aquests fa menció de la dona, completament abandonada sense voler, car això no puc pensar-ho d'homes de la nostra terra, no té normes, no té orientacions per tal d'ensinزار-se en aquest magnífic i únic esport reivindicador dels drets i de la inconsciència a què estem sotmesos."⁵⁵

Potser només va ser Maria Teresa Gibert qui es va adonar de la importància de repensar l'excursionisme en termes femenins. La resta de dones, en les entitats estudiades, varen escriure

⁵³ "L'excursionisme català i la seva influència cultural". *Butlletí de la A. E. Júpiter*, 97 i 98. Maig i juny de 1931. Pàg. 9-16.

⁵⁴ "L'excursionisme català i la seva influència cultural". Op. cit. La redacció del text és confusa perquè no va ser redactat per la seva autora sinó que és una transcripció de la seva conferència.

⁵⁵ "L'excursionisme català i la seva influència cultural". Op. cit. Pàg. 12.

relativament poc. Quant a literatura de muntanya, el resultat és molt minso: pràcticament només s'escriuen ressenyes del que s'ha fet, sense massa pretensions literàries i sense aquells relats de gestes "especials" que hem trobat al Butlletí del CEC. Els escrits de les altres entitats són molt més banals, tot i que hi ha excepcions notables. Entre aquestes, i pel que fa al Catalunya, destacaria l'article de Carme Riba⁵⁶ sobre una excursió al Bellmunt, o el de Conxita Guiu⁵⁷ sobre una esqujada a Núria (on retrobem aquella modèstia que parlàvem al principi quan l'autora se sap guanyadora de la cursa d'esquí per parelles mixtes).

Quant al Júpiter, l'únic article publicat per una dona, Carme Pascual⁵⁸, ens torna a dur el tema del sentiment religiós en l'excursionisme quan ens descriu breument la missa a Aiguafreda de Dalt.

Pel que fa al Club Femení, cal dir que aquest és una mica diferent en el seu excursioner: Maria Teresa Gibert⁵⁹, ressenyant una excursió a les Guilleries, ens deia que en la seva "(...) *croada per l'enaltiment de la dona (...)*" es volien allunyar de la tònica dels altres centres on les seccions femenils eren guiades per un "guia-masculi".

*"Treballarem fins on calgui per arribar a assolir un lloc entremig d'aquesta germanor excursionista, fent desaparèixer aquests "grups femenils" ridículs, que no tenen altra finalitat que emmalaltir aquest esport ferm amb les tradicionals fontades, fent creure que la dona no pot vigoritzar el seu esperit i enfortir la naturalesa amb "aquestes caminades" o no pot prescindir d'ésser constantment guiada"*⁶⁰.

A més, la dona s'havia de construir una visió del món alternativa, no havia de ser una "menja-quilòmetres" o una "trota-camins":

*"Procurem extreure de les nostres caminades el màxim profit per adquirir coneixements, visites a Museus o a esglésies, runes o deixalles que puguin ensenyar-nos a fruitir d'altres visions oposades al paisatge o a la prodigiosa pintura d'una posta de sol."*⁶¹

Però crec que aquesta visió no va tenir temps de construir-se (fonamentalment a causa de la guerra del 1936-39) i només ens queden uns fonaments que no m'atreveria a qualificar de sòlids. En canvi, queda un terreny interessant per estudiar i, sobretot, una figura, la de Maria Teresa Gibert, apassionant en aquesta lluita per construir una representació femenina del món.

Projecte avortat que es va iniciar quan la dona va entrar massivament dins de l'excursionisme. Era un moment en què aquest estava perdent el seu pes en el món científic i intel·lectual. La dona hi entrà de la mà de l'higienisme que embolcallava la pràctica esportiva dels anys vint. En aquest context, la dona excursionista havia de ser una mare perfecta i perfeccionable. La seva era una tasca callada, de treball per una mateixa i de retruc per a la societat; res no

⁵⁶ Riba, Carme: "Bellmunt". *Butlletí A. E. "Catalunya"*, maig-juny 1937. Pàg. 37-38.

⁵⁷ Guiu, Conxita: "Impressions d'una cursa amb esquís". *Butlletí A. E. "Catalunya"*, gener-març de 1938. Pàg. 95-97.

⁵⁸ Pascual, Carme: "Excursió a Aiguafreda". *Butlletí A. E. Júpiter*, 63. Abril de 1928. Pàg. 6-7.

⁵⁹ Gibert, M. Teresa: "Excursió a Les Guilleries". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, 8. Desembre de 1930. SP.

⁶⁰ Gibert, M. T.: "Excursió a les Guilleries". Op. cit.

⁶¹ Gibert, M. T.: "Excursió a Les Guilleries". Op. cit.

feia pensar que les dones haguessin de saltar a la llum pública. La seva tasca es reconeixia quan responien a un model excursionista que ja anava quedant desfasat, el de l'excursionisme clàssic o científic. La nova filosofia excursionista d'abans de la guerra reconeixia la importància que la dona practiqués l'excursionisme; però l'individualisme que amarava tota aquesta visió del món mantenia les gestes de les dones dins del marc particular i íntim. Malgrat que sovint es deia el contrari, les dones només eren escoltades quan tenien coses per dir dins del món científic (especialment folklòric) o bé quan eren representants de moviments en defensa dels seus drets. La dona, o feia recerca científica, o defensava el seu espai vital. A diferència del que passava amb alguns dels seus companys d'excursions, sembla que mai ningú no va demanar a les dones que parlessin del seu excursioner.

Varen escriure poc, potser perquè no volien, tal vegada perquè no pogueren... La producció literària de les nostres excursionistes és ben minsa, en proporció al volum total del que s'ha escrit. Des del punt de vista geogràfic, aquest passeig pel món de la literatura excursionista femenina sembla poc productiu. No s'esperava de la dona que fes aquest tipus de treballs; ella tampoc no sembla voler-ho. La dona havia de fer i feia aportacions interessants a la recerca folklòrica, però la geografia tradicionalment entesa en va restar molt al marge. Les poques ressenyes d'aquestes dones, en canvi, tenen molt valor quan es prenen des del punt de vista de les darreres tendències geogràfiques, per a les quals tots els coneixements són posicionals i construccions relatives al lloc que cada actor ocupa. La geografia que ens ensenyen amb els seus escrits és una geografia més íntima, menys impetuosa i imperialista, més respectuosa amb l'altre, potser. Es un paisatge de detalls, de percepcions internes; ja no ens parlen del medi ambient, de fets objectius; o no només no ens parlen d'això. L'important per a elles són les impressions, el sentiment íntim de la natura. I, d'altra banda, de la possibilitat de promoció social i de trobar un món socialment diferent, més just, més igualitari... més femení.

Sant Martí de Centelles, primavera de 1998

Bibliografia:

- A. F.: "Montsoriu". *Portantveu Club Femení i d'Esports*, novembre de 1933. SP.
- Albesa, Carles: *Dates i dades excursionsites*. Barcelona, Pub. Abadia de Montserrat, 1985.
- Andreu, E., Lagardera, F., Olivera, J. i Rovira, G.: *Bases socials de l'excursionisme català*. Barcelona, Agrupació Excursionista de Granollers, 1997.
- Amigó i Puig, Maria: "Una ascensió més al Pic d'Aneto. Impressions". *BCEC*, 335. Desembre de 1922. Pàg. 369-373.
- Bergé, Maria: "La dona i l'excursionisme". *A. E. "Catalunya". Butlletí*, gener i febrer de 1933. SP.
- Bertrana, Aurora: "Nuku-hiva, illa de caníbals". *BCEC*, 467. Abril de 1934. Pàg. 135-140.
- Bertrana, Aurora: "La meva visió del Sahara". *BCEC*, 490. Març de 1936. Pàg. 99-101.
- Cardona, Violeta: "Excursió a la Vall de Santa Creu, Sant Pere de Roda i Port de la Selva". *Butlletí A. E. "Catalunya"*, novembre-desembre de 1933. SP.
- Cardona Belau, Madalena: "Excursió al barranc d'Aljandà". *BCEC*, 253. Febrer de 1916. Pàg. 55-59.
- Cardona i Romeu, M. i Dupré i Cuyàs, Ll.: *Esports de neu a Catalunya*. Barcelona, Editorial Montblanc-Martín, 1985.
- Curet, Josep M.: *El Centre Excursionista "Minerva" i la seva obra*. Barcelona, Pub. del CE Minerva, SD.
- E. V.: "El Pirineu català". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, 13. Juny de 1931. SP.
- Farnés y Pagés, Julita: "Folk-lore de Tossa". *BCEC*, 195. Abril de 1911. Pàg. 128-131. Segueix en núm. posteriors.
- Gibert, Maria Teresa: "Excursió al Castell d'Aramprunyà". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, 2. Maig de 1930. SP.
- "Conferència de la Srta Ma. Teresa Gibert". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, 7. Octubre-novembre de 1930. SP.

- Gibert, Maria Teresa: "Excursió a Les Guillerries". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, 8. Desembre de 1930. SP.
- Gibert, Maria Teresa: "L'excursionisme català i la seva influència cultural". *Butlletí de l'A. E. Júpiter*, 97-98. Maig-juny de 1931. Pàg. 9-16.
- Guiu, Conxita: "Impressions d'una cursa amb esquís". *Butlletí A. E. "Catalunya"*, gener-març de 1938. Pàg. 95-97.
- Jaquetti, Palmira: "Les gavines. El port del diumenge". *Butlletí de l'A. E. Júpiter*, 27. Març de 1925. Pàg. 111.
- Jové, Carme: "Que hermosa es mas Pàtria". *Portantveu de l'Agrupació Excursionista "Catalunya"*, 24. Maig-juny de 1922. Pàg. 77-80.
- Luna, Joana: "L'esport, un miratge de l'alliberament? El Club Femení i d'Esports 1928-1936". *L'Avenç*, 112. Pàg. 26-29.
- Mora, Antònia: "Veniu a la Neu!". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*, 63. Gener de 1936. Pàg. 3-4.
- Mora, Antònia: "De l'excursió a Núria". *Portantveu Club Femení i d'Esports*, 64. Febrer-març de 1936. Pàg. 20.
- Ortega de Mercader, Carme: "Una festa a Ull de Ter". *BCEC*, 250-251. Novembre-desembre de 1915. Pàg. 317-322.
- Pascual, Carme: "Excursió a Aiguafreda". *Butlletí A. E. Júpiter*, 63. Abril de 1928. Pàg. 6-7.
- Quadras, Maria de: "Dues ascensions als Encantats". *BCEC*, 456. Maig de 1933. Pàg. 201-204.
- Quadras, Núria de: "Excursió al Pedraforca". *BCEC*, 453. Febrer de 1933. Pàg. 55-59.
- Riba, Carme: "Bellmunt". *Butlletí A. E. "Catalunya"*, maig-juny 1937. Pàg. 37-38.
- Simó, Maria A.: "L'alpinisme femení" dins *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Barcelona, Rafael Dalmau, editor, 1964. vol. 2, pàg. 294-300.
- Solchu: "Tagamanent". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*. Juny de 1932. SP.
- TAP: "Tot passant pel Pireneu. Pasqua Florida 1932". *Portantveu del Club Femení i d'Esports de Barcelona*. Maig de 1932. SP.